

Besjeda protiv bogumila Kozme Prezvitara, jedno od najznačajnijih djela bugarske srednjovjekovne književnosti, sačuvano je u desetak prijepisa. Najstariji je, i po općoj ocjeni najbliži originalu, tzv. *Volokolamski prijepis* iz 15. stoljeća. Drugi po značenju je *Solovecki prijepis* iz 16. stoljeća. Prvi je izdao M. G. Popruženko (Косма Пресвитер болгарский писатель X века, Sofija 1936), a drugi Ju. K. Begunov (Косма Пресвитер в славянских литературах, Sofija 1973). Za nas je zanimljivo da je dio *Prvoga moskovskog prijepisa* (također iz 16. st.) izdao Ivan Kukuljević-Sakcinski u 4. knjizi Arkiva za poviestnicu jugoslavensku (Zagreb 1857, str. 69–97). *Besjeda* je često izdavana i prevedena na novobugarski. To djelo, naslonjeno na djelatnost izravnih učenika Konstantinovih i Metodijevih i na govorničku vještinu Ivana Zlatoustoga, široka je slika bugarskoga društva onoga vremena. Istup protiv bogumila i pobijanje njihova učenja u središtu je piščeva zanimanja, ali ni svećenici, uključujući i crkvenu hijerarhiju, ni svjetovna vlast nisu pošteđeni. Djelo je svojevrstan publicistički traktat, prva bugarska satirična besjeda u kojoj prevladava kazivanje u 1. licu, ali nisu rijetke ni stranice gdje se poznatim srednjovjekovnim načinom pitanja i odgovora raspravljaju goruća pitanja onoga vremena. Nema ni jednoga djela u ranosrednjovjekovnoj bugarskoj književnosti koje bi se po širini zahvata u društvenu problematiku i po za srednji vijek nekonvencionalnoj karakterizaciji likova moglo usporediti s *Besjedom*. Velika starina originalnog teksta i bogatstvo upotrebljenih leksema u tom djelu ponukali su Angela Davidova da napravi rječnik kojim bi pomogao proučavateljima najstarijega razdoblja bugarske književnosti i njezina jezika. Kao temelj za izradu rječnika uzeo je *Volokolamski rukopis* jer se taj rukopis smatra, kao što smo istakli, najbližim originalu (po jezičnim osobinama). Ortografija citiranih dijelova *Besjede* također je rađena prema tom prijepisu. Davidov se služio i nekim drugim prijepisima, posebice *Soloveckim*. Njegov je rječnik miješanoga tipa. Svaka je natuknica prevedena na suvremeni bugarski, tu i tamo dana su nužna objašnjenja (uz antroponime i toponime). Obrada jedinice počesto prelazi u mali članak koji ima ovakvo ustrojstvo: 1. natuknica (glavna riječ), 2. određivanje značenja, 3. ilustrativni materijal, 4. promjenljivi dio i 5. sinonimi.

Svaka je *natuknica* u ishodišnom obliku; tj. imenice su u nom. i gen. jednine, pridjevi u nom. jednine nominalnoga oblika, zamjenice u nom. jednine, glagoli u infinitivu, 1. i 2. licu prezenta. Uz natuknicu nalazi se i kratka gramatička karakteristika (vrsta riječi, vid, rekcija i sl.) te čestotnost javljanja. *Određivanje značenja* nije bilo nimalo lako. Za svaku riječ iz starobugarskoga i iz općeslavenskoga književnog jezika trebalo je naći istoznačnicu u suvremenom bugarskom jeziku. Podudaranje u značenju nerijetko je samo približno pa bi tumačenje stare riječi jednom suvremenom riječju bilo nepotpuno. Davidov u takvim situacijama uzima više suvremenih bugarskih leksema. Razumije se da je i u jeziku Kozme Prezvitara neki leksem imao više značenja i autor donosi sva značenja koja je uočio i svrstava ih po čestotnosti javljanja. Uz svako značenje nalazi se *ilustrativan materijal*. U Kozminu jeziku ima, dakako, mnogo biblijskih citata. Kad ti citati služe kao ilustrativan materijal, donosi se i ekvivalentan grčki tekst. U *promjenljivoj dijelu* zastupljeni su svi oblici u kojima se natuknica javlja u *Besjedi*. Svaki je oblik gramatički opisan. Na kraju dolaze riječi istoga značenja (*sinonimi*).

Davidov je obradio 2360 jedinica. U njima je usustavio oko osamnaest tisuća oblika koje sadrži Kozmino djelo. Svojim ogromnim trudom pomogao je svima koji se bave slavenskom starinom. Bugarski je znanstvenik vjerojatno jedan od posljednjih istraživača jezika koji su nevidenom strpljivošću i upornošću ispisivali mnogobrojne kartice

da bi omogućili daljnja istraživanja. Mnoge od njihovih poslova obavljat će (i već obavlja) kompjutor. Ipak, dok promatramo rječnik Angela Davidova, nameće se misao kako će još mnogo toga u ovakvim poslovima čovjek morati učiniti sam. Razumije se, ako želi da mu rječnik bude tako dobar kao što je ovaj Angela Davidova.

Stjepan Damjanović

Serbisches Mittelalter. Altserbische Herrscherbiographien. Band II – Danilo II. und sein Schüler: Die Königsbiographien (übersetzt, eingeleitet und erklärt von STANISLAUS HAFNER). Slavische Geschichtsschreiber 9. Graz–Wien–Köln 1976. 336 S., 1 Karte.

Seit der Begründung der Reihe »Slavische Geschichtsschreiber« (herausgegeben von Günther Stökl) im Jahre 1958, die slavische Historiographie verschiedener Epochen und verschiedenen Charakters (v.a. auch das teilweise ungemain reizvolle Genre der Memoirenliteratur) in deutscher Übersetzung bringt, hat der in dieser Hinsicht auch anderweitig verdienstvolle Styria-Verlag (»Byzantinische Geschichtsschreiber«, »Osmanische Geschichtsschreiber«, »Geschichtsschreiber Ungarns« und neuerdings ist der erste Band einer Reihe »Rumänische Geschichtsschreiber« in Vorbereitung) bereits zehn Bände herausgebracht (zuletzt: Gallus Anonymus. Chronik und Taten der Herzöge und Fürsten von Polen. Übersetzt, eingeleitet und erklärt von Josef Bujnoch. *Slavische Geschichtsschreiber* 10. 1978 – J. Bujnoch ist im übrigen sicher einer der verdienstvollsten Autoren und Übersetzer dieser Reihe). Auch der österreichische Anteil an dieser Reihe ist sowohl in quantitativer, vor allem aber in qualitativer Hinsicht außerordentlich beachtenswert (Als Band 6 ist erschienen: Die Goldene Freiheit der Polen. Aus den Denkwürdigkeiten Sr. Wohlgebohren des Herrn Jan Chrysostom Pasek [17. Jahrhundert]. Ausgewählt, übersetzt und erläutert von Günther Wytrzens. 1967).

Vor allem aber haben die beiden von Stanislaus Hafner betreuten Bände sehr zum Ansehen dieser Reihe beigetragen: sein im Jahre 1962 bereits erschienener Band »Serbisches Mittelalter. Altserbische Herrscherbiographien. Band I.« (*Slavische Geschichtsschreiber* 2) überliefert uns die erste deutsche Übersetzung der charismatischen Viten Stefan Nemanjas, des serbischen Großzupans, nach den von seinem Sohn, dem hl. Sava und von Stefan dem Erstgekrönten verfaßten beiden Texten. Stanislaus Hafners eigenes und persönliches Charisma, die Erläuterung des Selbstverständnisses des mittelalterlichen serbischen Königtums und das Näherbringen dieses Verständnisses einem breiteren europäischen Publikum, schlägt sich nun in einem Fortsetzungsband in derselben Reihe nieder. Dieser zweite Band ist den serbischen Königsbiographien (Stefan Uroš I. und Stefan Dragutin, der Königin Jelena, einer immer noch recht ängstlichen Gestalt des serbischen Hochmittelalters, Stefan Uroš II. Milutin, Stefan Uroš III. Dečanski und Stefan Dušan) Erzbischof Danilos II. und seines anonymen Schülers gewidmet. Stanislaus Hafner entledigt sich seiner übersetzerischen Arbeit auch in diesem Bande mit virtuoser Gewandtheit (der slavistische Mediävist weiß um die ungewöhnlich mühsame und sprachlich anspruchsvolle, mitunter kaum bewältigbare Tätigkeit des Übersetzers mittelalterlicher byzantino-slavischer Texte!), seine profunde Einleitung in die historischen Verhältnisse Serbiens zur fraglichen Zeit ist von uneingeschränkter Präzision und ohne Verzicht auf wohlbegründete Eigeninterpretation vorgetragen. Der einleitende Abschnitt über die beiden Autoren der angeführten Königsbiographien (Danilo II. und sein Schüler) stellt

SLOVO

29

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU
ZAGREB 1979

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 29

Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ

Glavni urednik:
ANICA NAZOR

Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR

Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ

Korektori:
JASNA VINCE, JOSIP MILIĆ

Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz finansijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad SR
Hrvatske, SIZ–VII.

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1980.